

Kvalitative analysestrategier og kvalitetssikring

Tværgående tendenser i engelsksproget og skandinavisk kvalitativ metodelitteratur sammenholdt med Steinar Kvaales *InterView*

Henning Olsen (ho@sfi.dk)
Socialforskningsinstituttet (SFI)
Herluf Trollesgade 11
1052 København K

En undersøgelse af danske kvalitative interviewundersøgelers kvalitet er under gennemførelse på SFI. Med Kvaales velkendte og ofte citerede lærebog *InterView* (1997) som sammenligningsgrundlag sættes der fokus på tendenser i engelsksproget og skandinavisk metodelitteratur. De afdækkede tendenser retter sig imod kvalitative undersøgelers afgrænsning og videnskabsteoretiske grundlag, kvalitative problemstillinger, metodologiske design og kvalitative interview samt analysestrategier og kvalitetssikring. Derefter typologiseres flere hundrede nyere danske samfundsvidenskabelige og tilgrænsende undersøgelser, hvor kvalitative interview er anvendt alene eller i kombination med andre måder at tilvirke data på. Typologiseringen retter sig mod art og omfang af kvalitativ metododokumentation. Blandt de typologiserede undersøgelser er foreløbig femten kvalitative interviewundersøgelser udvalgt til nærmere analyse og vurdering med afsæt i metodelitteraturens vekslende fordringer til kvalitativ kvalitet. Undersøgelsen påtænkes afsluttet med udvikling af motiverede forslag til operationelle kvalitetskriterier. I denne artikel formidles tendenser vedr. kvalitative analysestrategier og kvalitetssikring.

Med udgangspunkt i et betydeligt udsnit af engelsksproget og skandinavisk metodelitteratur (se litteraturlisten) sættes der i denne artikel fokus på forskellige opfattelser af kvalitative analysestrategier og sikring af analyseresultaters kvalitet. Steinar Kvale (1997) peger i *InterView - En introduktion til det kvalitative forskningsinterview* på fem mulige analysestrategier: meningskondensering, meningskategorisering, narrativ meningsstrukturering, fortolkning og *ad hoc*-analyser. Hvilke strategier fremhæves af andre forfattere? Artiklens anden del retter sig mod kriterier for og procedurer til sikring af kvalitative analyseresultaters kvalitet, dvs. hvad Kvale benævner validitetens sociale konstruktion. Idet Kvale afviser en absolutering af korrespondensprincippet, fremhæves tre kvalitetsaspekter: håndværksmæssig kvalitet, kommunikativ validitet og pragmatisk validitet. Hvilke kvalitetskriterier påpeges i anden kvalitativ metodelitteratur?

KVALITATIVE ANALYSESTRATEGIER

Kvantitative forskere, fx surveyforskere, anvender analysemetoder, der i nogen grad er standardiserede. I modsætning hertil findes der ikke alment anerkendte forskrifter for gennemførelse af kvalitative analyser. Opfattelsen deles af Kvale, der pointerer, at ingen "hovedvej" fører til analyse af kvalitative interview. Kvale udpeger de fem nævnte "veje", men understreger, at forskere i hvert enkelt tilfælde må udvikle analysestrategier, der er anvendelige til belysning af en undersøgelses problemstillinger. Heraf følger dog ikke, at *anything goes*. Selv om "egentlig" mening ikke findes, bør analyser udsættes for kontrol.

Fem tværgående analysestrategiske tendenser

I engelsksproget og skandinavisk kvalitativ metodelitteratur påpeges *fraværet af én analytisk "hovedvej"* - metodelitteraturens første tendens - som ét alment træk ved kvalitativ forskning. Ikke overraskende fremholder nogle forfattere netop deres analysestrategiske anvisninger som særligt anbefalelsesværdige, fx Strauss & Corbin (1990) og Miles & Huberman (1994), men tværgående er der ikke konsensus om én *right way*. Litteraturens anvisninger er bredspejkkede og mange opfattelser udtalt rivaliserende. I dele af litteraturen peges der på, at forskere bør reflektere over valg af analysestrategi blandt til rådighed værende strategier: "Although we do not preach license to do as you please, we do want to counsel against the premature adoption of one or other analytic strategy to the exclusion of others. We certainly want to discourage our readers from uncritically adopting particular approaches to analysis without making principled decisions from among available alternatives." (Coffey & Atkinson, 1996:3. Udvælgelse blandt eksisterende strategier er dog ikke den eneste mulighed, idet kvalitative forskere kan kombinere forskellige strategier. Hvad den første tendens angår, er der overensstemmelse mellem denne og Kvaales fremstilling i *InterView*.¹⁾

En anden tendens - "*nedefra*"-perspektivet - gøres gældende af mange forfattere, men er mindre fremherskende end den første. Tendensen indebærer, at sociale fænomener analyseres med afsæt i undersøgelsespersoners erfaringer med og oplevelser heraf. "Nedefra"-perspektivet er fx formuleret af Spradley: "I want to understand the world from your point of view. I want to know what you know in the way you know it." (Spradley, 1979:34). Med dét perspektiv for øje er det ikke forskeren, men undersøgelsespersonen, der afgør, hvad der tæller som vigtigt: "What is important is not predetermined by the researcher." (Maykut & Morehouse, 1994:46). Nogle forfattere er endog af den opfattelse, at perspektivet er det mest grundlæggende træk ved kvalitative analyser.

Undertiden teorirelateres kvalitative analyser eller har generering af teori som endemål, mens analyser i andre tilfælde er deskriptive, fx når "... a scholar displays the facts of a situation in a relatively straightforward manner." (Potter, 1996:159). Uanset teoretiske aspekters forskellige analytiske placering fordrer "nedefra"-perspektivet dog, at den skelsættende stemme er undersøgelsespersonens. Forfattere, der i særlig grad betoner dette perspektiv, peger på, at kvalitative analyser kan føre til loyale *thick descriptions*. I overensstemmelse hermed understreges, at det, som undersøgelsespersoner udtaler sig om, skal "tale for sig selv". Nogle forfattere er dog skeptiske over for denne "talens talen for sig selv": "So the idea of just "hanging out" with the aim of faithfully representing subjects' worlds is a convenient myth derived from a theory that Gubrium and Holstein term "naturalism". Of course, without some conceptual orientation, one would not recognize the "field" one was studying." (Silverman, 2000:62). I så henseende er Kvaales position tvetydig, eftersom kondensering "nedefra" nævnes som én mulighed, samtidig med at også andre muligheder fremhæves som analytiske potentialer.

1) Trods manglende konsensus om kvalitative analyser peger nogle forfattere ikke desto mindre på almene analytiske træk. Creswell (1994) nævner fx, at kvalitative analyser altid gennemføres fra og med datatilvirkningen, forudsætter dekontekstualiserende datareduktion, anvendelse af *displays* samt kodeprocedurer. Adskillige forfattere bifalder det første aspekt, fx Miles & Huberman (1994:50): "We strongly recommend early analysis". At kvalitative analysers implikation er kodning og kategorisering, er en position, der dog kun dækker dele af det analytiske spektrum. Andre retter i særlig grad opmærksomheden mod fortolkning, hvor specifikke procedurer træder i baggrunden: "For such authors, perhaps, analysis is essentially imaginative and speculative." (Coffey & Atkinson, 1996:7). Ydermere kan analyser også sigte mod dannelse af "rige" beskrivelser uden brug af kodeprocedurer og *displays*. Endelig fremhæves helt andre forhold - fx intuition og "kunstnerisk" fornemmelse - som vigtige ingredienser.

Både kvantitative og kvalitative forskere anvender eller udvikler abstrakte begreber. Begreber kan være kendt på forhånd eller udvikles successivt. Uanset om kvalitative begreber udvikles induktivt, deduktivt eller på anden måde, peges der almindeligvis på *konceptualisering* - en tredje tendens i metodelitteraturen - som et centralt træk ved kvalitativ analyse. Det synes alment accepteret, at kvalitative analyser kan bidrage til konceptualisering. Når forskere konceptualiserer, anskuer de noget som *noget*: “.. you first make the observation that something important or notable is occurring, and then you classify or describe it.” (Boyatzis, 1998:4). Konceptualisering er at uddrage noget generelt af det partikulære og at give det sproglig form. Navngivning er et af analyseprocessens væsentligste aspekter: “Att analysera är att hitta ett eller flera sätt att vaska fram det vi uppfattar som de råa faktas mest signifikanta innebörd, att komprimera, omorganisera och kombinera dem.” (Ely et al., 1993:154).²

Hvad Kvaless position angår, nævnes konceptualisering i *InterView* navnlig i tilknytning til meningskategorisering, men fremhæves ikke som et alment træk ved kvalitativ interviewforskning. Heller ikke *fortolkning* - den fjerde tendens - nævnes tilsyneladende af Kvale som et alment træk. Mens Kvale sonderer mellem analyse og fortolkning, hvor sidstnævnte er mere dybtgående og i nogen grad spekulativ, afvises sonderingen i dele af den øvrige litteratur, men bifaldes af andre. Wolcott (1994) sonderer fx mellem beskrivelse, analyse og fortolkning. Adskillige forfattere anskuer dog fortolkning som et alment vilkår for kvalitativ forskning.

Den manglende konsensus om fortolknings analytiske rolle skyldes blandt andet forskellige opfattelser af termen *fortolkning*. Én definition er: “.. interpretation means drawing meanings from the analyzed data and attempting to see these in some larger context. Interpretations arise when patterns, themes, and issues are discerned in the data and when these findings are seen in relation to one another and against larger theoretical perspectives” (Ely et al., 1997:160). Her er analyse og fortolkning ikke synonyme. I andre fremstillinger er fortolkning vagt eller ikke defineret, hvilket efterlader et indtryk af et begreb anvendt i bred betydning, nemlig at forskere ved analyse og/eller refleksion når frem til forståelse af sociale fænomener. Hermed bliver fortolkning og forståelse forbundne kar. Nogle forfattere peger på, at analyse og fortolkning er integrerede processer, og at der derfor vanskeligt kan sondres mellem dem. I så fald er fortolkning også en forudsætning for Kvaless kondensering og kategorisering.

Problemet vedrørende beskrivelse *versus* analyse *versus* fortolkning hidrører navnlig fra, at heller ikke kvalitative forskere kan se noget som *noget* uden allerede at have set noget andet. Selv bestræbelser i retning af loyale beskrivelser forudsætter noget allerede set, der - fx sammen med fornemmelse og intuition - kan virke som ramme for fortolkende beskrivelse. Tilsvarende gælder i endnu højere grad deduktiv konceptualisering, hvor afsættet fx er teoretisk forforståelse. Efter nogle forfatteres opfattelse er genuine induktive teorigenererende analyser, hvor forforståelse er parentetisk, heller ikke mulige uden et minimum af forforståelse, der *per se* bidrager til fortolkning. Alt i alt er den fjerde tendens ikke uden væsentlige forbehold. Dog synes de færreste forfattere at bifalde Kvaless sondering mellem analyse og fortolkning.

2 Begreber, der undertiden samles i kategorier på højere abstraktionsniveauer, kan udvikles ved kodning. Kodning er konceptualisering, men konceptualisering implicerer ikke nødvendigvis kodeprocedurer. Også forskere, der ikke bifalder litteraturens kodeanvisninger, udvikler “meningsetiketter”, fx med kondenserende sigte. Som fx hos Miles & Huberman (1994) kan konceptualisering være deduktiv og teori-relateret, hvor afsættet er allerede udviklede teoretiske begreber. I andre tilfælde - fx inden for *grounded theory*-tilgangen - er konceptualisering induktiv teorigenerering. Men selv *thick descriptions*, der hverken sigter mod generering af teori eller mod teori-relateret, indebærer begrebsanvendelse på vekslende abstraktionsniveauer.

Derimod er en femte og sidste tendens - *eksplicitte analysestrategier* - næsten undtagelsesfri. I størstedelen af metodelitteraturen peges der på, at kvalitative forskere bør anvende og/eller udvikle gennemsigtige analysestrategier. At der ikke findes en standardiseret "hovedvej", gør kvalitative analyser særligt udfordrende: "The process of doing qualitative research presents a challenge because procedures for organizing images are ill-defined and rely on processes of inference, insight, logic, and luck, and eventually, with creativity and hard work, the results emerge as a coherent whole." (Morse, i: Morse, 1994:1). Heraf følger ikke, at enhver analytisk procedure er beføjet. For kvalitative forskere kan det være fristende at nedtone principielle analysestrategiske refleksioner. Prisen herfor kan blive en diffusitet, der efterlader indtrykket af, at *anything goes*.

Så meget desto vigtigere er det, at alle afgørende analytiske kriterier er gennemsigtige og implementeres. Jo mere distinkt den valgte analytiske "vej" er, desto mere plausible bliver kvalitative analyser, mener mange forfattere. Det gælder både, når en allerede fuldt udviklet analysestrategi motiveret vælges blandt flere mulige, fx Strauss & Corbins *grounded theory* eller Miles & Hubermans deduktive tilgang, og muligvis i endnu højere grad, når kvalitative forskere kombinerer forskellige analysestrategier. Hermed udelukkes ikke, at forskere kan "lege" analytisk, blot analysestrategier lægges åbent frem. Hertil hører også tydelig formulering af den placering, som teori tildeles.

Kvalitative analyser gennemføres ikke i overensstemmelse med standardprocedurer, men fordrer refleksioner om udvælgelse og/eller udvikling af en tematisk relevant "mindst ringe" analysestrategi. Hvad "nedefra"-perspektivet angår, gøres det gældende af mange forfattere, herunder til en vis grad af Kvale, men er mindre fremherskende end den første tendens. Mere udbredt er dén opfattelse, at kvalitative analyser forudsætter konceptualisering. Dog fremhæver Kvale ikke konceptualisering som et alment træk. Det samme gælder fortolkning, der af Kvale adskilles fra analyse, mens andre fremhæver fortolkning som alment analytisk vilkår. Derimod er kravet om analysestrategiers eksplicitering, der også bifaldes af Kvale, fremherskende.

Induktion versus deduktion

Kvalitative problemstillinger kan være empirinært induktive, deduktive, hypotetisk-deduktive etc. Tilsvarende gælder derfor også analyser, der følger i problemstillingers kølvand. I metodelitteraturen hævdes kvantitative analyser ofte at være deduktive, mens kvalitative efter sigende skulle være induktive. Herom er der dog langtfra konsensus. Der er end ikke enighed om en nogenlunde éntydig sondring mellem induktive og deduktive analyser, eftersom al samfundsvidenskab indeholder såvel induktive som deduktive aspekter: "It is certainly debatable whether "pure" forms of, for example, inductive, deductive, abductive or retroductive reasoning are ever actually practised." (Mason, 1996:142).³

Mange forfattere peger på, at *induktive analysestrategier* er kvalitative strategier *par excellence* og advarer mod deduktive: "Qualitative research findings are inductively derived from data." (Maykut & Morehouse, 1994:121). Andre formulerer sig tilsvarende, fx Creswell: "We examine the qualitative data working inductively from particulars to more general perspectives, whether these perspectives are called themes, dimensions, codes, or categories." (Creswell, 1998:20). Atter andre indtager mere moderate positioner, idet de ækvivalerer induktive og deduktive strategier. Hvad de første angår, skriver Potter fx: "With induction, the researcher begins by making observa-

3 Den ikke af Kvale i *InterView* ekspliciterede sondring mellem induktive og deduktive analysestrategier opretholdes dog i det følgende.

tions. The researcher looks for patterns in the observations; the proces moves from specifics (the observations) toward general statements (the explanations). The inductive position is characterized by a belief that everything within the topic area should be gathered as evidence and noting should be ruled out. Once all the data that can be gathered have been gathered, the researcher leaves the observation site and begins to analyze the evidence” (Potter, 1996:117).

Induktive strategier bifaldes ofte med henvisning til “nedefra”-perspektivet. Fremholdelse af netop dette perspektiv synes i særlig grad at være et incitament til induktive tilgange. Der peges på, at empirinære strategier tilsikrer, at sociale fænomener anskues ud fra informanternes eller andre aktørers synsvinkler. Ét formål hermed kan være eksplorativt. De fleste forfattere, der bifalder induktive strategier eller nævner disse som én mulighed, fordrer omhyggelige, loyale beskrivelser, der inkluderer sociale kontekster og processer. Der er dog ikke konsensus om og desuden vage ledetråde for, hvordan fx *thick descriptions* gennemføres. Der peges undertiden - også i Kvaales *InterView* - på behovet for kondensering af interviews rå informationer uden eksplicite krav om konceptualisering, mens andre fordrer identifikation af interviewtemaer.

Mange induktivt orienterede forfattere pointerer det mulige og ønskelige i at overskride “genuin” beskrivelse. Det sker, når: “.. the researcher expands and extends data beyond a descriptive account.” (Coffey & Atkinson, 1996:9). Hertil fordres særlige procedurer sigtende mod identifikation af “meningsenheder”: “Units of meaning are identified by carefully reading through transcripts..” (Maykut & Morehouse, 1994:129). Ved “meningsenheder” forstås begreber og/eller kategorier, hvis kriterier for inklusion og eksklusion anskues som ét afgørende konceptualiserende aspekt. Nogle finder dog sociale fænomener for komplekse til at kunne afdækkes via konceptualiserende abstraktioner. Når abstrakte kategorier udvikles, implicerer det ikke nødvendigvis teorigenerering: “.. there seems to be a lack of certainty about the degree to which, in the process of conceptualization, theory is being generated.” (Bryman & Burgess, 1994:220). Afhængigt af, hvorledes begrebet *teori* defineres - fx som konceptuelle sammenhænge eller på anden måde - er teoriudvikling én af flere konceptualiserende muligheder.

Overvejende induktive analysestrategier - fx *grounded theory* - bifaldes langt fra af alle. Der peges også på *deduktive analysestrategier* som én mulighed. Deduktive analysestrategier er ikke nødvendigvis hypotetisk-deduktive, men deduktive for så vidt som teoretisk eller anden forforståelse forudsættes som analytisk ledetråd. Det hævdes, at kvalitative data altid er “teoriladede”, og at det, som forskere ser i den slags data, ikke kan adskilles fra allerede på forhånd givne perspektiver. Hvis påstanden er sand, er kvalitativ forskning for så vidt altid “deduktiv”. Det er dog ikke, hvad der her menes med deduktive strategier, som forudsætter tydeliggjort forforståelse, fx “teoretiske linser”: “The researcher begins with his or her theory of what occurs and then formulates the signals, or indicators, of evidence that would support this theory.” (Boyatzis, 1998:33). Forforståelse kan også hidrøre fra empirisk forskning, der fungerer som ledetråd, fx ved “lån” af koder og begreber fra andre undersøgelser.

Adskillige forfattere peger på deduktive strategier, hvor analyser styres *ex ante* af begreber eller abstrakte kategorier, som anvendelige eller ligefrem foretrukne muligheder. Ved deduktive analyser er afsættet i større eller mindre omfang konceptuelt *a priori*: “A .. salient issue about conceptualization is the question of how far concepts in qualitative data analysis are a priori or emerge out of the research context.” (Bryman & Burgess, 1994:219). Ét konceptuelt *a priori* er fx, når “.. a theory is fairly well developed before going into the field.” (Potter, 1996:117). Heraf følger ikke, at deduktive analysestrategier nødvendigvis er uden empirisk sensitivitet: “Qualitative inquiry ... starts with a priori theory or understanding which is flexible.” (Kuzel, i: Crabtree & Miller, 1992:33). I modsætning til kvantitative undersøgelser kan begreber og konceptuel kohæ-

rens ændres og/eller modificeres som en del af analyseprocessen. Derfor fører deduktive strategier ikke nødvendigvis til resultater, der er mindre empirisk "grundede" end fx *grounded theory*.

Selv om adskillige forfattere bifalder deduktive analysestrategier som én mulighed, er nogle af dem ikke uden forbehold. Der peges fx på, at deduktion kan skyldes analytisk magelighed: "... a theory-driven approach is comfortable for many researchers because they are starting from their own theory or someone else's and then proceeding to develop their thematic code..." (Boyatzis, 1998:29). Navnlig når forskere konfronteres med ikke tidligere udforskede temaer, menes deduktive strategier at kunne blokere for uhildet analyse. Dertil kommer, at deduktive analysestrategier indbærer risici for ubevidste projektioner, der fører til forskningsresultater med bias. Modsat peger andre pragmatisk på, at deduktive strategier øger mulighederne for at opnå finansiering af påtænkte undersøgelser, da *ex post* generering af konceptuelle sammenhænge risikerer at virke mindre overbevisende på bevillingsgivere.

Deduktive analysestrategier er ikke nødvendigvis *hypotetisk-deduktive*, men kan være det. Hvor deduktive strategier med teoretisk forforståelse ikke altid forudsætter problemstillinger formuleret som hypoteser, fordrer sidstnævnte, at der med afsæt i hypoteser udledes empiriske falsifikationsbetingelser. Også hypotetisk-deduktive analysestrategier fremhæves som én mulighed. Til støtte herfor fremhæves fx: "... we cannot but rely on constructing hypotheses, assessing them against experience and modifying them where necessary. This is true whether we engage in hypothesis testing in a formal, explicit and narrow way that involves subjecting hypotheses to crucial tests; or whether we adopt a more informal approach in which we sacrifice some of the sharpness of the test for a more wide-ranging approach in which we allow more of our assumptions to be thrown open to challenge." (Hammersley, i: Brannen, 1992:4). Også andre forfattere - nogle dog mere forbeholdent - peger på hypotetisk-deduktiv analyse som én mulighed: "Hypothesis testing is a deductive method used by those scholars more on the scientific end of the qualitative approach. The researcher will begin with some sort of general proposition such as a theory or a model, then construct a test of that proposition. The general proposition usually expresses the relationship between two or more concepts..." (Potter, 1996:150). Mens mange samfundsforskere bifalder hypotetisk-deduktive analysestrategiers forrang, er den opfattelse et særsyn i kvalitativ metodelitteratur. Der er tværtimod en betydelig skepsis eller direkte afstandtagen over for hypotetisk-deduktive analysers naturvidenskabeligt inspirerede "linearitet".

Selv om der her kun er sat fokus på tre af flere mulige analytiske tilgange - en induktiv, en deduktiv og en hypotetisk-deduktiv - er metodelitteraturen mangetydig. Derfor må forskere, der gennemfører kvalitative undersøgelser, konsultere metodelitteraturen og reflektere over, om analyser sigter mod at følge det induktive spor, det deduktive eller konglomerater heraf. Blot valget af strategi ekspliciteres og motiveres, synes mulighederne *legio*. I så henseende er Kvaales fremstilling i *InterView* mindre anvendelig, da der ikke sondres klart mellem induktive, deduktive og hypotetisk-deduktive strategier.

Konceptualisering og kodning

Uanset om kvalitative analyser er induktive eller deduktive, stiller de krav om vekslende grader af konceptualisering, da begreber fungerer som "byggesten", der fører frem til analyseresultater. Kodning, fx af interviewudskrifter, er én måde, hvorpå konceptualisering ofte gennemføres. Det skal understreges, at konceptualisering ikke nødvendigvis er ensbetydende med teorigenerering eller -relatering. Konceptualisering - fx ved kodning - er imidlertid ét vigtigt aspekt af den samlede analyseproces. Et andet aspekt er fortolkning. Mange forfattere anskuer konceptualisering og fortolkning som forbundne kar.

Kvalitativ kodning er en anderledes form for kodning end den, der fx gennemføres i surveyundersøgelser. Hvor kodning i surveys normalt er *ex ante*, finder kodning altid sted *ex post* i kvalitative undersøgelser. Hvad enten kodning er induktiv eller deduktiv, kan den først gennemføres, når ét eller flere interview er gennemført. En beskrivelse af kodning er: "Coding in qualitative research means identifying and labelling concepts and phrases in interview transcripts and field-notes. The identifying label for the data unit is called a code. Coding is an early step in the analysis of data. Researchers group closely linked concepts into categories. These are often more abstract than the initial concepts." (Holloway, 1997:32). En tilsvarende opfattelse, ifølge hvilken kvalitative koder er "... tags or labels for assigning units of meaning to the descriptive or inferential information compiled during a study", hidrører fra Miles & Huberman (1994:56).⁴

Efter andre forfatteres opfattelse kan kodning også have et udvidende rekontekstualiserende sigte. Den "tabte" kontekst erstattes så at sige med en anden. Substituttet er den kontekst, hvori begreber og kategorier indfortolkes. Atter andre peger på, at kodning kan være konglomerater af datareduktion og -udvidelse: "Coding generally is used to break up and segment the data into simpler, general categories *and* is used to expand and tease out the data, in order to formulate new questions and levels of interpretations." (Coffey & Atkinson, 1996:30). Det er derfor ikke éntydigt, hvad kodning er: "Clearly, there is the potential for considerable confusion regarding what coding actually is, so that it is doubtful whether writers who employ the term are referring to the same procedure (Bryman & Burges, 1994:218).

Kodning kan både være induktiv og deduktiv. Når kodeprocedurer er helt eller overvejende *induktive*, er "nedefra"-perspektivet afgørende. Da forskere ikke kender begreber eller kategorier på forhånd, er disse uden en på forhånd udarbejdet *startkodeliste*: "One might begin with the data and categorize them in a more inductive fashion, starting with local categories of the actors or informants themselves." (Coffey & Atkinson, 1996:32). Sigtet med induktive kodeprocedurer kan være beskrivende med udvikling af deskriptive koder. I litteraturen synes induktive procedurer oftest at rette sig mod generalisering og/eller generering af teori, fx almengørende overskridelse af informanternes udsagn: "It is the task of the researcher to interpret the meaning after obtaining the findings and to construct a theory after the discovery of the results." (Boyatzis, 1998:30).

Uanset om endemålet med induktiv kodning er deskriptivt, generaliserende og/eller teoretisk, repeteres budskabet *stick close to the raw information* af mange af forfattere. Induktiv kodning har derfor fravær af *for*-domme som nødvendig betingelse. Kravet er åbenhed og fleksibilitet i forhold til en undersøgelses empiriske grundlag. Samtidig fordrer mange forfattere eksplicite kodeprocedurer, der bidrager til gennemsigtighed, så andre tildeles mulighed for at vurdere kodningen. Genuin induktiv kodning er derfor ikke ukompliceret. Én hindring kan fx være, at forskere indfortolker egne erfaringsbaserede *for*-domme i tekster, der udsættes for "åben" kodning. Kritikerne af induktiv kodning fremholder den slags ureflekterede projektioner som en betydelig risiko.

Ét sigte med induktiv kodning er at afdække sociale fænomeners mangfoldighed. I litteraturen er der dog ikke konsensus om, hvordan den slags koder udvikles. I nogle fremstillinger peges der fx på, at induktiv kodning forudsætter gentagne gennemlæsninger, fx af udskrevne interview,

4 I litteraturen sondres der ofte mellem begreber og kategorier, hvor kategorier er begreber på højere abstraktionsniveauer: "A category in qualitative research is a conceptual label given to higher-order concepts which are grouped together. After coding the data, researchers put together clusters of similar codes and give them a label. Such a category might be "searching for information" or "interaction rituals". The whole cluster of ideas about these areas has been reduced to a category." (Holloway, 1997:31). Kodning fører derfor ikke nødvendigvis til begreber på samme abstraktionsniveau. Mens nogle begreber fx er deskriptive, forudsætter andre mere udfoldet fortolkning.

notetagning og/eller identifikation af overordnede temaer. Andre forfattere fremhæver induktiv kodning som processer, der begynder med udvikling af rudimentære kodelister, for successivt at tilnærme sig analytisk kodning, hvor egentlig konceptualisering og kategoridannelse finder sted: "Coding is a progressive process of sorting and defining and defining and sorting collected data (...) that are applicable to our research purpose. By putting like-minded pieces together into data clumps, we create an organizational framework." (Glesne & Peshkin, 1992:133).

Koder, der udvikles induktivt, og som undertiden fører til kategorier på et højere abstraktionsniveau, fremhæves af nogle forfattere at skulle være konceptuelt meningsfulde, præcise og empirisk "grundede". Ved eksemplarisk induktiv kodning er empirien ikke bestemmende i sidste instans, men slet og ret determinerende. Det påpeges også, at en "god" kode tildeles en dækkende betegnelse, defineres ved dens konstituerende betingelser, indikeres ved tekstsegmenter, hvor koden viser sig, og kontrainsikeres ved, hvor der ikke er spor af den. Det sidste tjener til fastlæggelse af demarkationslinjer koder imellem. Da der ikke er konsensus om, hvordan induktiv kodning gennemføres, må forskere, der gennemfører kvalitative interviewundersøgelser, konsultere litteraturen herom og fastlægge en motiveret kodestrategi. I så henseende er Kvaales *InterView* mindre anvendelig, da der ikke sondres klart mellem induktiv og deduktiv kodning.

Uden nødvendigvis at bifalde *grounded theory*-tilgangens ledetråde for induktiv kodning, er de i det mindste af betydelig detaljeringsgrad. Desuden omtales anvisningerne ofte i litteraturen. Selv om *grounded theory*-kodeprocedurer kun synes anvendt i få kvalitative undersøgelser, er mange forskere inspireret heraf. *Grounded theory*-procedurerne sigter i første omgang mod udvikling af begreber og kategorier, men i sidste instans mod at generere teori: "Strauss argues that coding should be used to open up the inquiry and move toward interpretation. Coding is thus about breaking the data apart in analytically relevant ways in order to lead toward further questions about the data. To paraphrase Strauss (1987), coding can be viewed as a way toward the excitement and inevitable payoff of grounded conceptualization." (Coffey & Atkinson, 1996:31).

I *grounded theory*-tilgangen interagerer tilvirkning og analyse af kvalitative data. Derfor starter kodning allerede ved tilvirkningens begyndelse, hvor begreber er præliminære: "Each concept earns its way into the theory by *repeatedly* being present in interviews - or by being significantly absent." (Corbin & Strauss, 1990:7). Begreber, der er relateret til samme sociale fænomen, grupperes derefter i kategorier, der befinder sig på et højere abstraktionsniveau end de begreber, som de refererer til. Således dannede kategorier, der efterhånden relateres til hinanden, fungerer som teoretiske "byggesten". For at opnå kategoriell præcision, sammenlignes nykodede data med tidligere kodede tilhørende samme kategori, indtil den pågældende kategori er analytisk "mættet".

Mens *grounded theory*-kodning er et eksempel på induktiv kodning, er Miles & Hubermans (1994) anvisninger et ofte nævnt eksempel på *deduktiv kodning*. Når kodning er deduktiv, tages der afsæt i allerede udviklede teoretiske begreber: "... codes represent the decisive link between the original "raw data", that is, the textual material such as interview transcripts or field notes, on the one hand and the researcher's theoretical concepts on the other." (Seidel & Kelle, i: Coffey & Atkinson, 1996:27). En anden mulighed er, at kodning relateres til resultater fra andre undersøgelser. Det kan fx ske som "lån" af koder. Uanset art af afsæt er pointen, at deduktiv kodning muliggør udarbejdelse af en *startkodeliste*: "... one might code the data extracts using a code list created prior to reading the data." (Coffey & Atkinson, 1996:31).

Mens induktivister afviser deduktiv kodning, peger andre på den slags kodning som én tilbørlig kodestrategi. Enkelte forfattere hævder endda, at deduktiv kodning er mest udbredt inden for kvalitativ samfundsforskning, fx Boyatzis: "Theory-driven code development is probably the most frequently used approach in social science research. The researcher begins with his or her

theory of what occurs and then formulates the signals, or indicators, of evidence that would support this theory. The elements of the code are derived from the hypotheses or elements of the theory.” (Boyatzis, 1998:33).

Fordringer til “gode” deduktive koder er i nogen grad af samme art som de nævnte krav til induktive, fx præcise definitioner, indikationer og kontraindikationer. Der er dog én afgørende forskel: kodningens afsæt er på forhånd fastlagte begreber og/eller kategorier. Heller ikke deduktiv kodning er derfor uproblematisk. Ligesom ved induktiv kodning er den gennemgående fordring gennemsigtige procedurer, fx eksplicitering af koders teoretiske basis. Der peges desuden på, at den slags kodning kan blokere over for udforskning af nye fænomener, ligesom den risikerer at føre til projektion af *for*-domme: “After all, in using a theory-driven code, the researcher is seeking to prove his or her worldview.” (Boyatzis, 1998:34). Såfremt kvalitative undersøgelser sigter mod at promovere specifikke *worldviews*, er prædikatet forskning meningsløst. Derfor er kravet ofte, at forskere, der koder deduktivt, er ligeså sensitive over for data som induktivister.

Sondringen mellem induktiv og deduktiv kodning er en forenkling, hvilket påpeges af mange forfattere. Induktiv kodning har - fx inden for *grounded theory*-tilgangen - deduktive aspekter. Det gælder fx, når hypoteser genereres undervejs i analysen. Omvendt har deduktiv kodning induktive aspekter, da forskere ellers næppe ville kunne afdække nye sociale fænomener. Der peges derfor på kodning som vedvarende pendlen mellem induktion og deduktion. Endelig afvises kodning af andre forfattere som et nødvendigt aspekt af kvalitative analyser, fx ved gennemførelse af narrative analyser. På den anden side bifaldes kodning af mange forfattere, hvoraf nogle desuden peger på særlige metoder til sikring af kodereliasibilitet.⁵

Uanset om kodning gennemføres IT-baseret og kontrolleres ved anvendelse af reliabilitets-sikrende procedurer eller ikke, sigter kodning mod konceptualisering. Ved induktiv kodning er forskere almindeligvis uden en startkodeliste, hvorimod en sådan normalt forudsættes deduktivt. Mens der i metodelitteraturen åbnes op for alternative kodeprincipper og hertil hørende ledetråde, er Kvaless anvisninger vedrørende "meningskategorisering" relativt vage, ligesom der ikke klart skelnes mellem induktiv og deduktiv kodning. I Kvaless fremstilling er der fx ingen karakteristik af den "gode" induktive eller deduktive kode. Desuden sondres der ikke tydeligt mellem teorigenerering og -relatering. Endelig synes fortolkning ifølge Kvale at være en disjunktiv analysestrategi, mens andre anskuer fortolkning som et alment vilkår. Derfor afspejler Kvaless fremstilling om konceptualisering og kodning kun til en vis grad tendenser i den skandinaviske og engelsksproget metodelitteratur.

5 Med hensyn til *kodereliasibilitet* peger både Kvale og andre forfattere på, at kodestrategier bør ekspliciteres. Forskeres "kodekort" bør så at sige fremlægges til beskuelse. Ifølge Kvale kan kodepålidelighed fremmes ved at flere forskere koder samme interview og dermed opnår konsensus. Tilsvarende anbefalinger fremføres andetsteds i litteraturen. Mere talende er dog den relative tavshed om sikring af pålidelig kodning. Hvor kodning beskrives og anbefales, fremføres ofte krav om systematiske kodestrategier: "Systematic coding schemes, in which several researchers participate and seek to resolve differences of interpretation, can help researchers display to readers the interpretive work done in data analysis." (Seale, 1999:158). Systematisk kodning kan fx gennemføres ved uafhængig dobbeltkodning, hvor graden af overensstemmelse - *percentage agreement* - sammenlignes: "Perhaps the most used technique for attaining reliability or, more correctly, sufficient reliability to proceed with the analysis and interpretation is double coding." (Boyatzis, 1998:150). En anden mulig procedure er, at samme forsker koder samme interview mindst to gange og sammenligner udfaldet af de to uafhængige kodninger.

Generalisering, teorigenerering og teorirelatering

Mulighederne for *generalisering* af konceptuelle sammenhænge eller af andre kvalitative analyse-resultater er omdiskuteret. Det samme gælder teorigenerering eller -relatering. Også på dette område er metodelitteraturen flertydig. Heller ikke om begreberne generalisering, teorigenerering og teorirelatering *per se* er der enighed. Ifølge Kvale er *analytisk generalisering* en mulighed i kvalitative interviewundersøgelser, dvs. at analyseresultater bliver "vejledende" for, hvad der sker i andre tilsvarende situationer. Generaliserede resultaters endemål kan være generering af teori såvel som efterprøvelse af teorier (Kvale, 1997:205). Kvale peger på, at det teoretiske grundlag for kvalitative interviewundersøgelser skaber den kontekst, hvori interview analyseres. Kvale synes derfor navnlig at bifalde teorirelatering/teoritest, men er på den anden side åben over for "rige" meningskondenseringer. I Kvales fremstilling er relationen mellem generalisering, teorigenerering og -relatering relativt vag, hvilket også gælder definitioner af begreberne.

At kvalitative interviewundersøgelser såvel som andre kvalitative undersøgelser har et generaliserende potentiale, bifaldes ikke fuldt ud i metodelitteraturen. Enkelte forfattere formulerer sig særdeles kritisk over for generalisering: "To generalize is to be an idiot..." (Stake, i: Alexandersson, 1998). Ikke mindst under henvisning til "nedefra"-perspektivet er mange – en anelse mere diplomatiske - forfattere af den opfattelse, at ikke-generaliserende beskrivelser er ét beføjet analytisk endemål - undertiden det eneste. I litteraturen sondres der derfor ikke sjældent mellem deskriptive og generaliserende kvalitative undersøgelser.⁶

Trods forbeholdne røster anskuer mange forfattere - ligesom Kvale - analytisk generalisering som én mulighed: "Although some studies are of intrinsic interest, in most cases it is an advantage to try to generalize the relevance of qualitative research studies." (Seale, 1999:118). Det kan fx virkeliggøres ved at kvalitative undersøgelser bidrager til forklaring af sociale fænomener: "Qualitative research should .. produce explanations which are *generalizable* in some way, or which have a wider resonance." (Mason, i: Silverman, 2000:103). I nogle fremstillinger tildeles generalisering endog forrang: "If qualitative research is considered not generalizable, then it is of little use, insignificant, and hardly worth doing. Of course, qualitative research is generalizable." (Morse, 1999:internet).

Anskuet tværgående afspejler litteraturen manglende konsensus om generaliserende analytiske procedurer, fx om overskridelse af informanternes kontekstuelle udsagn. Der er heller ikke enighed om, hvorvidt generalisering er ensbetydende med generering af teori eller teorirelatering - og *vice versa*. I nogle fremstillinger følger generalisering efter teoridannelse, mens generalisering i andre anskues som en integreret del heraf. Én slags generalisering er fx hypotesetest, hvis udfald ikke fører til generering af teori, men *kan* gøre det. Det påpeges desuden, at generalisering har videnskabsteoretiske implikationer. Det skyldes blandt andet, at konceptuel kohærens forudsætter tendentiell korrespondens mellem generalisering og "reelt" eksisterende fænomener, som generaliseringer refererer til. I dele af metodelitteraturen anvendes termen "ekstern validitet" som betegnelse for korrespondens, mens andre afviser validitetsbegrebets relevans.

6 Nogle forfattere nævner det evidente faktum, at generaliseringsmuligheder afhænger af, hvordan *generalisering* defineres. En udbredt definition beslægtet med Kvales er, at generaliserede resultater er resultater, der lader sig overføre til andre tilsvarende sociale kontekster. Generalisering er i så fald "... the replication of the findings in other similar cases or sets of conditions." (Brannen, 1992:9). En lidt anden opfattelse findes hos Holloway, der er skeptisk over for generaliseringer: "Generalisability ... in research exists when the findings of a study can be applied to other settings and cases or to a whole population, that is, when the findings are true beyond the fokus of the work in hand." (Holloway, 1997:78). Uanset art af definition fremholdes det lejlighedsvis, at generalisering ikke altid implicerer sociale "lovmæssigheder", men fx generalisering på "lavere" niveauer.

Når forskere sætter fokus på konceptuelle sammenhænge, er sigtet altså ikke altid teorirelaterende og/eller teoritestende, endsiige teorigenerering. Dog er både teorirelatering og teorigenerering foreliggende muligheder. Der peges fx på, at “.. qualitative research .. can and should be used to develop and verify or test propositions about the nature of social life.” (Taylor & Bogdan, 1998:137). Nogle forfattere forudsætter udvikling og “verifikation” af *propositions* i form af teorigenerering og/eller -relatering: “Theorizing is the constant development and manipulation of malleable theoretical schemes until the “best” theoretical scheme is developed. It is a process of speculation and conjecture, of falsification and verification, of selecting, revising, and discarding.” (Morse, 1994:32). Når sådanne “skemaer” overføres til analoge sociale kontekster, opnås *the real power of qualitative research*, hævdes det. Når litteraturen anskues tværgående, er teoribegrebet dog ligeså mangetydigt som generalisering. Ét eksempel: “.. a system of interconnected abstractions or ideas that condenses and organizes knowledge about the social world.” (Neuman, 1997:40). I et andet eksempel er teori kohærente begrebssæt, der tilsammen opfordrer til at “se” sociale fænomener på specifikke måder: “.. theory provides a footing for considering the world, separate from, yet about, that world.” (Silverman, 2000:78).

Når der sættes fokus på generering af teori og på teorirelatering, er det med litteraturens flertydige generaliserings- og teoribegreber *in mente*. I dele af metodelitteraturen peges der på, at udvikling af begreber, kategorier og konceptuelle sammenhænge kan føre til *generering af teori* og dermed fx til generaliserende overskridelse af informanternes ytringer. Teorigenerering sker almindeligvis ved begyndende induktiv analyse med parentetisk teoretisk eller anden forforståelse: “.. one should be looking for patterns, themes, and regularities as well as contrasts, paradoxes, and irregularities. One then can move toward generalizing and theorizing from the data.” (Coffey & Atkinson, 1996:47). Først senere i processen kan hypoteser om konceptuelle sammenhænge udvikles og betingelser for falsifikation deduceres.

Et ofte nævnt eksempel er analyser, der fører til “opdagelse” af *grounded theory*. Den bagvedliggende opfattelse af teoribegrebet beskrives sådan: “Theory consists of plausible relationships proposed among concepts and sets of concepts.” (Strauss & Corbin, i: Denzin & Lincoln, 1994:278). Substantiel eller formel *grounded theory* “opdages” gennem omhyggelige kodeprocedurer. Substantiel teori overskrider “nedefra”-perspektivets “rige” beskrivelser, men ikke specifikke sociale kontekster. Derimod er formel teori, der har udvikling af substantiel teori som nødvendig forudsætning, kontekstoverskridende konceptuelle sammenhænge af højere orden: “We should not settle only for substantive theories, no matter how stimulating or useful they are - for furthering theory development, for understanding phenomena, for *Verstehen* of people and actions, or for their practical use in guiding behavior and policy. General theory also has its place as a powerful tool for all those same purposes.” (Strauss & Corbin, i: Denzin & Lincoln, 1994:282).

Kodeprocedurerne indebærer, at kategorier sluttelig relateres sigtende mod at fremhæve forhold ved ét socialt fænomen, der viser sig ved *constant comparisons* med andre fænomener. Processen fortsætter, indtil *theoretical saturation* er opnået. Herved forstås, at fortsat analyse hverken bidrager til yderligere udvikling af en kernekategori, andre kategorier eller af kategorielle sammenhænge, der til sidst sammenfattes i en *konditionel matriks*. Undervejs genereres og “verificeres” hypoteser om kategorielle sammenhænge: “Regardless of level of theory, there is build into this style of extensive interrelated data collection and theoretical analysis an explicit mandate to strive toward *verification* of its resulting hypotheses (statements of relationships between concepts).” (Strauss & Corbin, i: Denzin & Lincoln, 1994:274). Egentlig er tilgangen derfor hverken genuint induktiv eller deduktiv. I *grounded theory* opnås teoretisk “mætning” desuden ved at gennemføre yderligere interview med informanter, der udpeges ved teoretisk sampling: “It is by theoretical sampling that representativeness and consistency are achieved. In grounded theory, repre-

sentativeness of concepts, nor of persons, is crucial." (Corbin & Strauss, 1990:9). Endelig er en tredje forudsætning interaktion mellem konceptualisering og fortolkning, hvor sidstnævnte ansues som en integreret del af generering af teori.

Når kvalitative analyser *teorirelateres*, er afsættet deduktivt, dvs. i *ex ante* udviklede begreber, kategorier og konceptuelle sammenhænge. Analyser kan fx relateres til en *grand theory* eller til partikulære teorier på lavere niveauer. I så fald, mener nogle forfattere, tilbydes "... a place for confirmatory qualitative analysis where a theory is fairly well developed before going into the field." (Potter, 1996:117). Teorier er udviklet i betydeligt omfang inden for sociologi og andre samfundsvidenskaber, fx teorier om social integration, kommunikativ handlen og politisk participation. Det er derfor ikke overraskende, at der peges på vekslende former for teorirelatering som anvendelige analysemetoder. På den anden side mødes konceptuelle sammenhænge formuleret *ex ante* ikke sjældent med betydelig skepsis: "... qualitative research is neither invariably nor explicitly driven by theory ..." (Glesne & Peshkin, 1992:21). Der peges fx på, at teorirelatering indebærer risici for ikke at se nye sociale fænomener: "Too many researchers see the beginning theoretical frame as a structure into which they must shoehorn findings and somehow misplace those that do not make sense in that structure." (Ely et al., 1997:235). I overensstemmelse hermed peger Maxwell (1996), der dog bifalder teoretisk forforståelse som én mulighed, på, at forforståelse risikerer at hæmme forskeres sensitivitet, fordi teoretisk eller anden forforståelse fungerer som *coat closet*, hvorpå hvilken som helst empiri lader sig "hænge".

Forskere, der gennemfører kvalitative analyser med teorirelatering, låner eller udvikler *ex ante* tentative teorier - "teoretiske linser" (Creswell, 1998) - gennem hvilke sociale fænomener ansues. I litteraturen nævnes "teoretiske linser" dog også som *ex post*-mulighed, dvs. som ramme for efterfølgende fortolkning af empiriske analyseresultater. Det er imidlertid ikke, hvad der her menes med teorirelatering. På forhånd fra anden litteratur valgte eller konstruerede "linser" er forskellige og har vekslende begrundelser. Ét sigte med teorirelatering kan være at gennemføre egentlige teoritest, hvor falsifikationsbetingelser på forhånd udledes: "With deduction, researchers begin with a preexisting theory or hypothesis and deduce a test of it." (Potter, 1996:117).

Med et endemål, der ikke er afprøvning af teori, kan teoretisk forforståelse også danne grundlag for formulering af hypoteser, der fx testes ved gennemførelse af kvalitative interview. Nogle forfattere ansuer "... hypothesis formulation as a perfectly general activity applicable to all forms of inquiry in the human sciences. That is, hypotheses will be viewed broadly as statements which direct inquiry .. in relation to a theoretical framework, but without the necessity of such hypotheses being strictly deducible from such a framework." (Miller & Fredericks, 1994:21). Yderligere et ærinde er, at begreber og konceptuelle sammenhænge virker som *spotlight* "... to help data cohere and enable the research to go beyond an aimless, unsystematic piling up of accounts." (Bogdan & Biklen, i: Flinders & Mills, 1993:92), fx med komplettering af teorier som endemål. En sidste begrundelse er analytisk magelighed. Uanset art af teorirelatering synes det hyppigste argument at være: *Nothing speaks for itself!* (Ely et al., 1997:224).

Et ofte nævnt eksempel på teorirelatering, der bifaldes af mange, er Miles & Huberman's analytiske tilgang, der - med afsæt i teoretisk forforståelse - tillader afprøvning, modifikation og/eller komplettering af eksisterende eller af forskere konstruerede teorier. Den konceptuelle ramme "... explains, either graphically or in narrative form, the main things to be studied - the key factors, concepts, or variables - and the presumed relationships between them." (Miles & Huberman, 1994:18). Hermed muliggøres også afdækning af kausale sammenhænge, mener Miles & Huberman: "We consider qualitative analysis to be a very powerful method for assessing causali-

ty... Qualitative analysis, with its close-up look, can identify mechanisms, going beyond sheer associations.” (Miles & Huberman, i: Coffey & Atkinson, 1996:143).⁷

Hvad enten teorier genereres overvejende induktivt med parentetisk teoretisk forforståelse eller afprøves, modificeres og/eller kompletteres deduktivt med eksplicit forforståelse, er en ofte i metodelitteraturen, men ikke af Kvale beskrevet måde, hvorpå konceptuelle sammenhænge kan faciliteres analytisk og anskueliggøres, ved udvikling af grafiske og tabellariske *displays*: “.. we think displays can add to the overall effect of many research reports.” (Ely et al., 1997:194). *Displays* kan fx være simple matricer eller komplekse diagrammatiske modeller med bokse og pile. Nogle forfattere understreger, at *displays* faciliterer identifikation af begreber og kategorier samt afdækning af sammenhænge mellem disse: “Doing so forces you to theorize about the social phenomenon under study.” (Glesne & Peshkin, 1992:137). I sidste instans kan *displays* sigte mod teorigenerering eller -afprøvning, men gør det ikke nødvendigvis. Hvis analytiske strategier er overvejende induktive, som fx i *grounded theory*-tilgangen, udvikles *displays* successivt under analyseprocessen, mens de ved deduktive strategier er eller i det mindste kan være udviklet før tilvirkningen af data. Andre er dog mere forbeholdne og peger på, at kvalitative analyser er så komplekse, at det vanskeliggør grafiske anskueliggørelser.⁸

Metodelitteraturen tilbyder forskellige svar på mulighederne for konceptuelle sammenhænges generalisering. Mens Kvale i *InterView* åbner et mulighedsfelt for analytisk generalisering, er andre forfattere af anden opfattelse og påpeger fx, at genuin deskription er kvalitativ analyse *par excellence*. Atter andre fremhæver generaliserende potentialer i form af teorigenerering eller -relatering. Kvale peger på, at det teoretiske grundlag for kvalitative interviewundersøgelser er ét vigtigt analytisk afsæt, hvorfor navnlig teorirelatering og/eller teoritest synes bifaldet. Kvales opfattelse af forholdet mellem generalisering, teorigenerering og teorirelatering genfindes derfor kun i dele af den øvrige kvalitative metodelitteratur.

KVALITETSSIKRING

Er det muligt at sikre kvalitative forskningsresultaters kvalitet og i givet fald hvordan? Kvale afviser absolutering af korrespondensprincippet og peger som nævnt på håndværksmæssig kvalitet,

7 Ifølge Miles & Huberman og forfattere, der bifalder den af dem anbefalede strategi, gennemføres dannelse af kategorier og kategorielle sammenhænge ikke alene på empirisk grundlag, men under inddragelse af lånte og/eller konstruerede, men dog på empirisk grundlag transformerbare kategorier og kategorielle sammenhænge: “.. we can start from our theoretical or conceptuel frameworks - coding data according to key concepts and theoretical ideas. We might have hypotheses that could be used to select code words to identify segments of the data, in order to test or modify those ideas.” (Coffey & Atkinson, 1996:32).

8 Sidstnævnte opfattelse deles ikke af Miles & Huberman (1994), der er kendt for anbefaling af grafiske anskueliggørelser af konceptuelle sammenhænge. Forfatterne peger på (1) datareduktion, (2) *displays*, (3) konklusion og verifikation som tre sammenhængende analytiske processer. Mens datareduktion via *conceptual frameworks* er selekterende og kondenserende nedbrydning af data i temaer og kategorier, er *displays* visuelle anskueliggørelser, hvor data fx præsenteres diagrammatiske: "By display we mean a visual format that presents information systematically, so the user can draw valid conclusions and take needed action." (Miles & Huberman, 1994:91). Ifølge Miles & Huberman bør *displays* udarbejdes forud for analyseprocessen og ændres under denne, hvor de “grundes”. Miles & Huberman sonderer mellem forskellige typer af *displays*, som interesserede læsere henvises til. Med hensyn den sidste delproces, hvori således udviklede *displays* også indgår, sættes der fokus på komparative og kontrasterende cases (fx informanter), særlige temaer, mønstre og regelmæssigheder samt metaforer: “Analysis of qualitative data rests very centrally on displays that compress and order data to permit drawing coherent conclusions, while guarding against the overload and potential for bias that appears when we try to analyze extended, unreduced text.” (Miles & Huberman, 1994:142).

kommunikativ og pragmatisk validitet som tre kriterier for kvalitetssikring. Kvalitative forskere skal mestre det kvalitative håndværk, fx kunne falsificere, fortolke og "teoretisere". De skal desuden evne at validere resultater kommunikativt, så andre overbevises om resultaters troværdighed. Endelig retter pragmatisk validitet sig ikke mod videnskabelig retfærdiggørelse, men mod forskningsresultaters anvendelse. Kravet er, at resultater hjælper mennesker til at opnå ønskede mål.

Kvalitetssikrings konceptuelle grundlag

I relation til Kvaless moderat postmoderne grundlag er det tankevækkende, at han indoptager og omdefinierer to fra kvantitativ forskning velkendte begreber: validitet og reliabilitet. I det følgende anskueliggøres, at der ikke er enighed om disse begrebers anvendelse. Tilsvarende gælder procedurer til sikring af analyseresultaters kvalitet. Det skyldes ikke mindst manglende konsensus om kvalitative undersøgelses videnskabsteoretiske grundlag. Det bliver fx afgørende for vurdering af analyseresultaters kvalitet, om korrespondensprincippet - resultaters overensstemmelse med en ydre social "virkelighed" - bifaldes eller ikke. En hævde af dette kriterium tilsiger, at procedurer til sikring af analyseresultaters kvalitet skal bidrage til kongruens mellem erkendelse og social "virkelighed".

Kvale er ikke alene om at gøre krav på validitet og reliabilitet som grundlag for sikring af analyseresultaters kvalitet: "... unless you can show your audience the procedures you used to ensure that your methods were reliable and your conclusions valid, there is little point in aiming to conclude a research dissertation." (Silverman, 2000:188). Mange andre forfattere bifalder begreberne som adækvat konceptuelt grundlag, hvilket dog almindeligvis sker ved at redefinere dem. Hvis resultater på ét og samme tidspunkt lever op til krav om validitet og reliabilitet, er "objektivitet" mulig, mener nogle forfattere: "Objectivity is the simultaneous realization of as much reliability and validity as possible." (Kirk & Miller, 1986:20). Som i kvantitativ forskning er reliabilitet i princippet mulig uden validitet, men ikke *vice versa*. Andre er mere skeptiske eller direkte afstandtagende over for begreberne validitet og reliabilitet. Atter andre indtager mellempositioner eller er tvetydige med hensyn til kvalitetssikrings konceptuelle grundlag. Som tidligere er meningerne delte: "Qualitative researchers have no single stance or consensus on addressing traditional topics such as validity and reliability in qualitative studies." (Cresswell, 1994:157). Forfattere, der afviser de to begreber og substituerer dem med andre, fx kvalitetssikring, gør det ofte for at distancere sig fra "positivistiske" kriterier for videnskabelighed. Som Kvale anskueliggør i *InterView*, er det imidlertid muligt at lægge afstand hertil uden samtidig at give afkald på de to begreber.

Der er heller ikke enighed om, hvorledes validitet og reliabilitet bør defineres. Nogle forfattere - det gælder dog ikke Kvale - bifalder den fra kvantitativ forskning velkendte sondring mellem ekstern og intern validitet, mens andre ekskluderer sondringen og anvender et mere overordnet validitetsbegreb. Når sondringen mellem ekstern og intern validitet ekskluderes, er nogle opfattelser af *validitet i almindelighed* forholdsvis diffuse: "I use validity in a fairly straightforward, commonsense way to refer to the correctness or credibility of a description, conclusion, explanation, interpretation, or other sort of account." (Maxwell, 1996:87). Ifølge Maxwell handler validitet navnlig om, hvordan andre overbevises om, at forskere ikke tager fejl.

Nogle forfattere peger på, at validitet forudsætter, at analyseresultater retter sig imod og afspejler netop de sociale fænomener, der tilsigtes undersøgt: "By validity, I mean truth: interpreted as the extent to which an account accurately represents the social phenomena to which it refers." (Hammersley, i: Silverman, 2000:175). Uanset det kursiverede adjektivs fravær er opfattelsen ensbetydende med et krav om *ekstern* validitet. Andre generelle validitetsopfattelser angår "korrekte" fortolkninger: "... validity is the degree to which the finding is interpreted in a correct way." (Kirk

& Miller, 1986:20). Det påpeges, at "korrekte" fortolkninger bør være kohærente, dvs. at analyseresultater kendetegnes ved en "rød tråd": "Validity of method and interpretation .. must be demonstrated through a careful retracing and reconstruction of the route by which you think you reached them.." (Mason, 1995:152). Det fremhæves også, at fortolkninger bør være uden bias: "The problem with qualitative research is that the researchers find what they want to find, and then they write up their results." (Burke, 1997:internet). Endelig peger nogle forfattere på gendrivelighed som det mest centrale aspekt af validitet: ".. the criterion of *refutability* is an excellent way to test the validity of any research finding." (Silverman, 1993:151).

Forfattere, der bifalder termen *ekstern validitet*, opfatter den almindeligvis som generaliserbarhed eller overførbarhed. Heraf følger, at resultater, der alene retter sig mod undersøgelsespersoner, lader sig overføre til andre sociale kontekster af samme beskaffenhed. Med en fordring om, at analyseresultater *matches reality*, bliver det derfor forskeres opgave at eksplicitere og reducere trusler mod generalisering. Informanter kan fx være udvalgt på en måde, der umuliggør overførbarhed til analoge sociale kontekster. Da ikke alle bifalder kvalitative undersøgelsers generaliserende potentiale, er eksplicitering af den slags trusler ikke et alment krav. Men selv når kvalitative undersøgelser har et generaliserende sigte, er det ikke sikkert, at forskere sætter fokus på trusler mod generalisering, hvilket flere forfattere beklager. Hvad *intern validitet* angår, forstås begrebet ikke på samme måde. Intern validitet opfattes fx som resultatets troværdighed, indre konsistens, kohærens, nøjagtighed og/eller autencitet. Ét eksempel på en definition af intern validitet: ".. a coherent discription of the situation under study consistent with the evidence which supports it." (Holloway, 1997:159).

Med hensyn til *reliabilitet* peges der ofte på, at kvalitative undersøgelser bør gennemføres på måder, som tilsikrer, at analyseresultater er gentagelige, dvs. at forskningsresultater ville forblive uændrede, hvis andre forskere gennemførte en given undersøgelse med samme problemstillinger og ved anvendelse af samme metodologiske tilgang. Fordringen bliver derfor, at tilfældige forhold ikke griber forstyrrende ind: "Reliability is the degree to which the finding is independent of accidental circumstances of the research.." (Kirk & Miller, 1986:20). En anden definition nævnes af Hammersley: "Reliability refers to the degree of consistency with which instances are assigned to some category by different observers or by the same observer on different occasions." (Hammersley, i: Silverman, 2000:175). Der sondres undertiden mellem ekstern og intern reliabilitet, hvor førstnævnte er gentagelighed, der sikres ved metodologisk gennemsigthed. Hermed muliggøres ikke gentagelighed, men at læsere tendentielt bliver i stand til at "gentage" en undersøgelses forløb. Intern reliabilitet, derimod, angår omhyggelig registrering af data samt eksplicite analytiske procedurer, fx konceptualiseringsprocedurer.

Selv hvis alle forfattere bifaldt validitet og reliabilitet som kvalitetssikrings konceptuelle grundlag, ville implikationerne være flertydige. Som anskueliggjort er begreberne nemlig fleksible og fortolkningsmulighederne *legio*. En sammenligning med Kvaales opfattelse er en yderligere understregning af dette forhold. Hertil kommer, at nogle forfattere afviser begrebernes anvendelighed i kvalitativ forskning og substituerer dem med andre: "Some researchers contends that the basic epistemological and ontological assumptions of quantitative and qualitative research are incompatible, and, therefore, the concepts of reliability and validity should be abandoned." (Burke, 1997:internet). Som citatet antyder, er begrundelsen ofte videnskabsteoretisk, herunder at kvalitative undersøgelser ikke sigter mod generaliserbarhed, hvorfor ekstern validitet bliver uden mening. Derfor synes navnlig socialkonstruktivister og diskursanalytikere at lægge afstand til begreberne validitet og reliabilitet.

Blandt forfattere, der afviser disse begreber, nævnes ofte Lincoln & Guba, der substituerer

begreberne med en fordring om vederhæftighed eller soliditet med fire hertil knyttede aspekter: "... the central criterion for judging the quality of the research is trustworthiness, which is defined indirectly as having four major aspects: credibility (as an analog to internal validity), transferability (external validity), dependability (reliability), and confirmability (objectivity)." (Lincoln & Guba, i: Potter, 1996:195). Lincoln & Guba peger på, at forskeres engagement i forskningsfeltet, triangulering, negative caseanalyser, *member checks* og *thick descriptions* fremmer resultatets vederhæftighed. Ved *credibility* forstås, at forskeres "... findings are compatible with the perceptions of the people under study." (Lincoln & Guba, i: Holloway, 1997:161). *Transferability* indebærer, at "... the findings in one context can be transferred to similar situations or participants." (anf.skr.:161). Når kravet om *dependability* opfyldes, udarbejder forskere "... detailed descriptions of the path of the research." (anf.skr.:161). Endelig forudsætter *confirmability*, at forskningsresultater er uden bias og subjektivitet.

Lincoln og Gubas overordnede krav om analyseresultatets *trustworthiness* bifaldes af adskillige forfattere, fx af Marshall & Rossman: "... all research must respond to canons that stands as criteria against which the trustworthiness of the project can be evaluated." (Marshall & Rossman, i: Potter, 1996:195). Heraf peger nogle forfattere imidlertid på alternative subkriterier, fx sandhedsværdi (*truth value* svarende til intern validitet), generaliserbarhed eller anvendelighed (svarende til ekstern validitet), konsistens eller pålidelighed (svarende til reliabilitet) samt analyseresultatets neutralitet (svarende til objektivitet). Desuden nævnes også *meaning-in-context*, *recurrent patterning* og *saturation* som mulige krav.

Autencitet nævnes - også af Lincoln & Guba - som yderligere et krav, der ekskommunikerer begreber som validitet og reliabilitet. Autencitet kan være forskeres *fairness*, der ikke mindst fremmes ved informanternes informerede samtykke (*informed consent*). Også ontologisk og opdragende autencitet nævnes som eksempler. Når autencitet er ontologisk, opnår informanter øget forståelse af gældende sociale betingelser, mens opdragende autencitet bidrager til gensidig menneskelig forståelse. Endelig nævnes også taktisk autencitet, hvorved informanter, der orienterer sig i og gør brug af forskningsresultater, får mulighed for at forbedre deres livsomstændigheder. Som eksemplerne anskueliggør, er der partielle sammenfald mellem nogle af eksemplerne og Kvaes pragmatiske validitet. Adskillige forfattere bifalder Kvaes opfattelse af, at analyseresultater skal kunne implementeres praktisk. Andre synes dog mere forbeholdne: "The idea that the quality of research should be judged in terms of political goals faces the problem of lack of agreement on what these should be..." (Seale, 1999:18).

Eksemplerne burde være tilstrækkelige til anskueliggørelse af, at metodelitteraturens veksellende konceptuelle grundlag for kvalitetssikring ikke afspejles i Kvaes lærebog, der følgelig er et partsindlæg. Desuden er der langt fra konsensus om det konceptuelle grundlag. Heraf følger imidlertid ikke, at kvalitetssikring beføjet kan være uden et sådant. Trods forskellige begreber fordrer de fleste forfattere, at grundlaget tydeliggøres, herunder også dets videnskabsteoretiske forudsætninger og implikationer. Med afsæt heri kan motiverede procedurer for kvalitetssikring udledes. Da der ikke er enighed om grundlæggende kvalitetsbegreber, gælder tilsvarende formodentlig procedurale forslag til kvalitets- eller validitetssikring.

Kvalitetskriterier

Metodelitteraturen indeholder adskillige i nogen grad konkurrerende anvisninger angående sikring af kvalitative forskningsresultaters kvalitet, der - som fremstillingen har vist - for nogle forfattere er ensbetydende med kontrol af validitet og reliabilitet. Omend enkelte forfattere er afvisende over for kriterier for kvalitativ kvalitet, bifalder langt de fleste en fordring herom, fx Seale: "... it is pos-

sible to propose criteria for improving quality, if this is done in a relatively open and permissive way, that preserves the enterprise of qualitative research as a creative and exploratory enterprise that cannot be contained by the strict imposition of methodological rules.” (Seale, 1999:49). Men der er til gengæld ikke enighed om arten af anvisninger. Nogle anvisninger, der ikke kun angår kvalitativ analyse, er allerede påpeget, mens andre nævnes nedenfor. Et par anvisninger er generelle, mens de fleste retter sig mod kvalitative undersøgelser enkelte faser (se: *oversigt 1*).

Oversigt 1. Eksempler på krav til kvalitetssikring af kvalitative forskningsresultater.

<i>Generelle anvisninger</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Eksplicite og motiverede metodologiske procedurer • Forskningsresultaters bestyrkede kvalitet/validitet
<i>Tematisering og design</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Problemstillinger med motiverede grader af åbenhed/lukkethed • Motiveret nærvær subs. fravær af eksplicit forforståelse • Beskrivelse, generalisering, teorigenerering og/eller –relatering • Eksplicit metodologisk design med motiveret detaljeringsgrad
<i>Datatilvirkning og –oparbejdelse</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Tematisk relevant og motiveret interviewopfattelse • Motiverede kriterier vedrørende informanternes art og antal • Motiveret grad af forhåndsstrukturering, fx interviewguide • Tematisk relevante og tilstrækkelige interviewkvalifikationer • Vurdering af interviewkvalitet subs. motiveret fravær heraf • Eksplicite kriterier for transskription af interview
<i>Kvalitativ analyse</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Eksplicit og reelt implementeret analysestrategi • Eksplicit konceptualiseringsprocedure subs. fravalg • Systematisk kodestrategi, fx kontrol af kodepålidelighed • Éntydig placering af teoretiske aspekter, fx teori som <i>spotlight</i> • Analytisk anvendelse af <i>displays</i> subs. motiveret fravalg • Feedback fra informanter (<i>member checks</i>) subs. fravalg • Triangulering, fx teoretisk triangulering subs. motiveret fravalg • Forbyggelse af bias subs. motiveret fravalg • Reproducerbarhed subs. motiveret fravalg • Gendrivlighed/falsificerbarhed subs. motiveret fravalg • Videnskabsteoretiske refleksioner subs. motiveret fravalg

Ved artiklens begyndelse blev der peget på fem tværgående analytiske tendenser, hvoraf én er fordringen om analytisk gennemsigtighed. Kravet lader sig udstrække til en *generel fordring*, dvs. at forskere bør ekspliciterer samtlige afgørende metodologiske valg og procedurer. Eksempelvis påpeger Miles & Huberman (1994), at forskere ofte fokuserer mere på *hvad* (dvs. forskningsresultater) end på *hvordan* (dvs. metodologiske procedurer), hvilket de ikke er ene om at beklage. Uanset

fraværet af standardiserede metodologiske procedurer bør alle aspekter af en undersøgelsesproces leve op til fordringen om motiveret gennemsigtighed, så læsere tildeles mulighed for at kigge forskere “over skulderen”. Det gælder uanset om tilgange er induktive, deduktive eller af anden beskaffenhed. Opgaven er at tilvejebringe “.. a fully reflexive account of procedures and methods, showing to readers in as much detail as possible the lines of inquiry that have led to particular conclusions.” (Seale, 1999:157). Når kravet om gennemsigtighed opfyldes, bidrager det til efterlevelse af en anden ofte nævnt fordring, nemlig at resultater formidles på en måde, der er egnet til at underbygge resultatets kvalitet, validitet og/eller reliabilitet.

Andre fordringer retter sig mod enkelte faser i kvalitative undersøgelser. Hvad *tematisering* angår, kan kvalitative problemstillinger være mere eller mindre åbne, fx eksplorative eller hypoteser, ligesom de kan sigte mod relatering til teoretisk eller anden eksplicit forforståelse. Alle-rede under tematiseringen har forskere derfor mulighed for at yde væsentlige bidrag til kvalitetssikring, nemlig ved at træffe motiverede afgørelser om problemstillinger, forforståelse og relationer disse imellem. Tværgående peger metodelitteraturen på, at forskere bør ekspliciteres og motivere, om en undersøgelse har et eksplorativt, deskriptivt, generaliserende, teorirelaterende og/eller teorigenererende sigte. Med hensyn til metodologisk *design* skal dette selvsagt være relevant i forhold til udforskning af sociale fænomener, som en undersøgelse sætter fokus på. Mens Kvaless fordringer til designfasen er temmelig vidtgående, er andre mere moderate. Med litteraturen *in mente* er det derfor ikke muligt at formulere standardiserede designkrav, der kan bidrage til kvalitetssikring. Der synes dog at være tendentiell konsensus om, at designs grader af detaljering bør ekspliciteres, fx med henvisning til erkendelsessigte.

Også *tilvirkning af data* kan gennemføres på måder, der bidrager til kvalitetssikring. Ét aspekt heraf er, hvordan kvalitative interview opfattes, fx videnskabsteoretisk. Da der findes andre opfattelser end Kvaless velkendte “livsverdensinterview”, er det i overensstemmelse med litteraturens generelle anvisninger påkrævet at tydeliggøre og begrunde den interviewopfattelse, som en påtænkt kvalitativ undersøgelse baseres på. Et andet aspekt er selektion af informanter. Da der ikke er konsensus herom, er det ét væsentligt bidrag til gennemsigtighed og dermed til kvalitetssikring, hvis såvel arten som antallet af informanter oplyses og begrundes, fx under henvisning til tema og problemstillinger. Navnlig i tilfælde, hvor undersøgelser har et analytisk generaliserende sigte, er vurdering af selektionskriteriers relevans påkrævet.

Yderligere et aspekt af datatilvirkningen er kvalitative interviews grad af forhåndsstrukturering, herunder eventuel brug af interviewguide, der ligeledes bør argumenteres. Hertil kommer, at en del forfattere stiller krav om, at forskere skal sandsynliggøre, at interviewkvalifikationer er relevante og tilstrækkelige. Selv om ikke alle bifalder vurdering af interviewkvalitet, efterlyser mange forfattere refleksioner herom. Ved kvalitetsvurdering sættes der fokus på datas analytiske anvendelighed, fx skrøbelighed grundet negative “intervieweffekter”. Endelig tages der også motiveret stilling til *oparbejdelse af data*. Også på dette område er meningene delte, fx med hensyn til transskription *in extenso* eller ikke. Ikke desto mindre er den gennemgående fordring, at afgørelser herom bør være eksplicite.

Med hensyn til *kvalitativ analyse* giver artiklen anledning til en række anvisninger, hvortil kommer flere ikke tidligere nævnte. Selv om ingen “hovedvej” fører til analyse af kvalitative interview eller andre kvalitative data, er der gentagne krav om, at forskere bør ekspliciteres og implementere analysestrategiske tilgange, fx induktive, deduktive eller strategiske miks. Jo mere præcis den analytiske “vej” er, desto mere plausible bliver forskningsresultater. Konceptualisering anskues af mange som et centralt træk ved kvalitativ analyse, hvorfor også konceptualiseringsprocedurer - fx induktiv eller deduktiv kodning - bør ekspliciteres eller evt. fravælges motiveret, fx

ved gennemførelse af narrativ analyse. Ved kodning af kvalitative interview efterlyses systematiske kodestrategier, fx med kontrol af kodepålidelighed.

Hvad enten kodning er et integreret aspekt af den overordnede analysestrategi eller ikke, bør generaliserende og teoretiske aspekters analytiske placering fremgå af den formulerede strategi og af dens implementering. Nogle kvalitative undersøgelser er eksplorative eller sigter mod *thick descriptions*, mens andre har generaliserende endemål. Det sidste forudsætter ofte teorirelatering eller kan føre til generering af teori. Følgelig bør strategien og dens implementering tildele teoretiske aspekter éntydig placering, fx som analytisk *spotlight*, teoritest, teorigenerering eller som ramme for fortolkning af opnåede empiriske resultater. Hvis teori genereres subsidiært modificeres og/eller kompletteres, er en ofte anbefalet analytisk faciliterende fremgangsmåde at udvikle matrixer og/eller diagrammatiske modeller med bokse og pile: *You know what you display*, mener Miles & Huberman (1994).

Blandt ikke tidligere beskrevne procedurer, der kan fremme resultaters kvalitet eller validitet, er *feedback* fra informanter eller andre undersøgelsespersoner. Eksempelvis peger Miles & Huberman på, at “.. local informants can act as judges, evaluating the major findings of a study.” (1994:275). *Member checks* retter sig dog ikke nødvendigvis mod evaluering af *major findings*, men kan fx være informanters kontrol af interviewudskrifter. Enkelte forfattere - fx Lincoln & Guba - anskuer ligefrem *member checks* som den vigtigste måde, hvorpå forskningsresultaters troværdighed sikres. Tilbagemeldingers kvalitetssikrende anvendelighed afhænger dog af kvalitative undersøgelsers erkendelsessigte. Navnlig når sigtet er deskriptivt, kan det være relevant at forelægge beskrivelser til kontrol blandt informanter. Men selv i så fald, mener nogle, kan informanters tilbagemeldinger være problematiske, fx grundet ændrede erfaringer.

Triangulering er yderligere en kvalitetssikrende procedure, der anbefales af flere forfattere. Ved triangulering, der navnlig anbefales af forfattere, som betoner kvalitative undersøgelsers generaliserende potentiale, forstås almindeligvis, at forskere anvender forskellige dataformer og/eller metoder til analyse af samme sociale fænomen: “.. triangulation is a way to get to the finding in the first place - by seeing or hearing multiple instances of it from different sources by using different methods and by squaring the finding with others it needs to be squared with.” (Miles & Huberman, 1994:267). Triangulering synes umiddelbart at være af begrænset anvendelighed i kvalitative interviewundersøgelser, hvis empiriske grundlag er interview med informanter. Triangulering kan imidlertid opfattes i bredere betydning, så begrebet fx inkluderer inddragelse af informationer fra interview med yderligere informanter. Opfattelsen deles fx af Alexanderson (1998), der peger på, at triangulering både kan rette sig mod metode, data, analyse og teori. Teoretisk triangulering kan fx bidrage til kvalitetssikring i kvalitative interviewundersøgelser. Sammen med andre forfattere peger Alexanderson dog på, at triangulering ikke er en garant for vederhæftige/valide resultater. Forskeres *bias* ændres fx ikke nødvendigvis ved triangulering. Blandt andet derfor peger nogle forfattere på, at metodologisk eksplicitet også bør inkludere procedurer til forebyggelse af *bias*.

Som nævnt er der ikke enighed om kvalitetssikrings konceptuelle grundlag og heller ikke om alle de nævnte procedurale forslag. Kun nogle forfattere opstiller fx krav om forskningsresultaters reproducerbarhed: “If I can reproduce the finding in a new context or in another part of my database, it is a dependable one. If someone else can reproduce it, better still.” (Miles & Huberman, 1994:273). Alle forfattere formulerer heller ikke samme krav til, at resultater skal kunne gendrives eller falsificeres empirisk: “... the world does not tolerate all understandings of it equally.” (Silverman, 2000:178). Når kvalitetssikrings konceptuelle grundlag og procedurale forslag hertil veksler fra forfatter til forfatter, skyldes det ikke mindst divergenser angående kvalitative undersøgelsers videnskabsteoretiske grundlag. Derfor er en sidste kvalitetssikrende anvisning, der

bifaldes af mange forfattere, at forskere reflekterer over og besvarer spørgsmålet: *How do we know what we know about what is?* (Crotty, 1998), dvs. ekspliciterer deres ontologiske og epistemologiske grundlag.

Sidstnævnte anvisning sanktioneres tilsyneladende af Kvale, eftersom han ekspliciterer et moderat postmoderne grundlag, der udelukker forekomst af "egentlig" betydning. Også på et andet område er der overensstemmelse mellem Kvales og andre forfatters anvisninger, nemlig at metodologiske beslutninger bør tydeliggøres på et reflekteret grundlag. Overensstemmelsen er dog langt fra fuldstændig, hvilket enkelte eksempler kan anskueliggøre. Mens Kvale synes at tildele begrebslig og teoretisk forforståelse forrang, peger andre på forforståelsers vekslende, men argumenterede placering. Kvale tilslutter sig en særlig opfattelse af kvalitative interview - "livsverdensinterviewet" - og fravælger dermed andre mulige opfattelser, fx narrative. Desuden er der ikke konsensus om, hvorvidt og hvordan kvalitative interview kvalitetsvurderes. Kvale opstiller særlige kriterier herfor, mens andre er mere forbeholdne eller peger på andre kvalitetskriterier.

Der er heller ikke enighed om, at analyser bør indbygges allerede i interviewfasen, at en undersøgelses teoretiske grundlag skal virke som analytisk kontekst, og at det er muligt at sondre mellem beskrivelse og fortolkning. Det samme gælder anbefaling af triangulering og *member checks*. Mens Kvale blot nævner triangulering *en passant* (Kvale, 1997:238), udpeger andre trianguleringer som væsentlige kvalitetssikrende procedurer. Eftersom Kvale er af den opfattelse, at kvalitative interview bør være valideret, allerede når båndoptageren slukkes, synes han ikke at tildele feedback fra informanter afgørende betydning. Der er hermed atter peget på *InterView* som et partsindlæg, som på væsentlige punkter adskiller sig fra den øvrige skandinaviske og engelsksprogede kvalitative metodelitteratur.

AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER

Den foreløbige oversigt over tendenser i engelsksproget og skandinavisk kvalitativ metodelitteratur anskueliggør, at alment anerkendte ledetråde for gennemførelse af kvalitative analyser er ikke-eksisterende. Kvalitative analyser kan fx være induktive, deduktive eller hypotetisk-deduktive. Ved anvendelse af kodeprocedurer kan kvalitative analyser sigte mod konceptualisering og afdækning af konceptuel kohærens, men kan fx også være narrative. Analyser kan have et generaliserende sigte, fx ved at generere eller afprøve teori, men kan også være eksplorative eller deskriptive. Tilsvarende mangetydigheder gælder kvalitetssikrings konceptuelle grundlag såvel som konkrete forslag til kvalitetssikrende procedurer. Derfor er Kvales introduktion til kvalitative analysemetoder og heri indeholdte forslag til sikring af kvalitativ kvalitet blot én af mange divergerende opfattelser.

På den anden side indebærer metodelitteraturens flertydighed ikke, at *anything goes*. Næsten alle forfattere er nemlig af den opfattelse, at forskere, der gennemfører kvalitative undersøgelser, bør tydeliggøre, motivere og implementere alle afgørende metodologiske valg og procedurer samt frembringe analyseresultater, hvis kvalitet eller "validitet" er bestyrket på måder, der er egnet til at overbevise andre om, at prædikatet *forskning* er beføjet. Med afsæt heri sættes der i Socialforskningsinstituttets undersøgelse fokus på udvalgte danske kvalitative interviewundersøgelser med henblik på analyse og vurdering af metodologisk eksplicitet og bestyrket kvalitativ kvalitet. Men det er en anden historie.⁹

9 En artikel herom - *Kvaler eller kvalitet? Foreløbige resultater fra en evaluering af danske kvalitative interviewundersøgelser* - er under redaktionel behandling af *Dansk Sociologi*. I artiklen evalueres femten strategisk ud-

Anvendt kvalitativ metodelitteratur

- Alexandersson, M. (1998). *Den kvalitative studiens logik*. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Alvesson, M. & Sköldbeg, K. (1994). *Tolkning och Reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Ashworth, P.D. et al. (eds.) (1986). *Qualitative Research in Psychology*. Pittsburgh: Duquesne University Press.
- Atkinson, P. (1990). *The Ethnographic Imagination. Textual Constructions of Reality*. London: Routledge.
- Atkinson, P. (1996). *Sociological Readings and Re-readings*. Aldershot: Avebury.
- Baker, T.L. (1994). *Doing Social Research*. New York: McGraw-Hill.
- Bengtsson, C. et al. (1998). *Möten på fältet. Kvalitativ metod i teori och praktik*. Lunds Universitet.
- Berg, B.L. (1989). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Boston: Allyn & Bacon.
- Bernard, H.R. (2000). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. London: Thousand Oaks.
- Boyatzis, R.E. (1998). *Transforming Qualitative Information*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Brannen, J. (ed.) (1992). *Mixing Methods: Qualitative and Quantitative Research*. Avebury: Aldershot.
- Brenner, M. et al. (eds.) (1985). *The Research Interview. Uses and Approaches*. London & New York: Academic Press.
- Bring, G. (1999). *Kvalitativ metod som praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Brizuela, M. et al. (eds.) (2000). *Acts of Inquiry in Qualitative Research*. Cambridge: Harvard Educational Press.
- Bryman, A. (1988). *Quantity and Quality in Social Research*. New York.
- Bryman, A. (1997). *Kvantitet og kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A. & Burgess, R.G. (eds.) (1994). *Analyzing Qualitative Data*. London: Routledge.
- Bryman, A. & Burgess, R.G. (1999). *Qualitative Research*. London: Sage Publications.
- Burns, R.B. (1994). *Introduction to Research Methods*. Melbourne: Longman Cheshire.
- Carlsson, B. (1991). *Kvalitativa forskningsmetoder för medicin och beteendevetenskap*. Stockholm: Liber/ Almqvist.
- Chenitz, W.C. & Swanson, J.M. (eds.) (1986). *From Practice to Grounded Theory. Qualitative Research in Nursing*. California: Addison-Wesley Publ.
- Chenail, R.J. (1992). Qualitative Research: Central Tendencies and Ranges. *The Qualitative Report, Volume 1*, Number 4, Fall, 1992 (internet).
- Clandinin, D.J. & Connelly, F.M. (2000). *Narrative Inquiry: Experience and Story in Qualitative Research*. San Francisco: Jossey-Bass Publ.
- Coffey, A. & Atkinson, P. (1996). *Making Sense of Qualitative Data: Complementary Research Strategies*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Corbin, J. & Strauss, A. (1990). Grounded Theory Research: Procedures, Canons, and Evaluative Criteria. *Qualitative Sociology, Vol. 13*, No. 1.
- Cortazzi, M. (1993). *Narrative Analysis*. London: The Falmer Press.
- Coulon, A. (1995). *Ethnomethodology*. Thousand Oaks: Sage Publ.
- Crabtree, B.F. & Miller, W.L. (eds.) (1992). *Doing Qualitative Research*. California: Newbury Park.

valgte undersøgelser. Der peges på, at kvalitativ metodelitteratur – navnlig fremmedsproget – afspejles i særdeles begrænset omfang i undersøgelserne, fx ved meget få referencer til litteraturen. De fleste undersøgelser er i højere grad baseret på forskningserfaring og *common sense* end på gennemsigtige metodologiske refleksioner og dispositioner med afsæt i metodelitteraturens vekslende anvisninger angående kvalitative forskningsprocesser og sikring af analyseresultaters kvalitet. Blandt de mest dominerende problemer er mangel på analysestrategisk gennemsigthed samt på kriterier for kontrol/”validering” af analyseresultater. Selv om kvalitative interviewundersøgelser – som anskueliggjort i denne artikel – er uden metodologiske standardprocedurer og uden videnskabsteoretiske konsensus, peges der på et udtalt behov for, at den omfattende og mangefacetterede kvalitative metodelitteratur i højere grad afspejles i dansk kvalitativ interviewforskning.

- Creswell, J.W. (1998). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Traditions*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Creswell, J.W. (1994). *Research Design: Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Crotty, M. (1998). *The Foundations of Social Research: Meaning and Perspective in the Research Process*. London: Sage Publications.
- Dahlberg, K. (1997). *Kvalitativa metoder för vårdvetare*. Lund: Studentlitteratur
- Davies, K. & Esseveld, J. (1987). *Reflections on Research Practices in Qualitative Research*. Lund: Sociologisk Institut.
- deMarrias, K.B. (ed.) (1998). *Inside Stories: Qualitative Research Reflections*. Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. (eds.) (1994). *Handbook of Qualitative Research*. London & New York: Sage Publications.
- DePoy, E. & Gitlin, L.N. (1999). *Forskning: En introduktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Dey, I. (1993). *Qualitative Data Analysis*. London: Routledge.
- Ely, M. et al. (1991). *Doing Qualitative Research: Circels within Circles*. London: Falmer Press.
- Ely, M. et al. (1993). *Kvalitativ forskningsmetodik i praktiken: cirklar inom cirklar*. Lund: Studentlitteratur.
- Ely, M. et al. (1997). *On Writing Qualitative Research: Living by Words*. London: The Falmer Press.
- Esseveld, J. & Davies, K. (1987). *Reflections on Research Practices in Qualitative Research*. Lunds Universitet.
- Feldman, M.S. (1994). *Strategies for Interpreting Qualitative Data*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Fielding, J.L. & Fielding, N.G. (1986). *Linking Data*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Flick, U. (1998). *An introduction to Qualitative Research*. London: Sage Publications.
- Flinders, D.J. & Mills, G.E. (eds.) (1993). *Theory and Concepts in Qualitative Research*. New York: Teachers Coll. Press.
- Fog, J. (1994). *Med samtalen som udgangspunkt: Det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag.
- Fog, J. & Kvale, S. (1995). *Artikler om interviews*. Aarhus: Center for kvalitativ metodeudvikling.
- Gilgun, J.F. et al. (eds.) (1992). *Qualitative Methods in Family Research*. Newbury Park: Sage Publications.
- Giorgi, A. (1992). Description versus interpretation: Competing alternative strategies for qualitative research. *Journal of Phenomenological Psychology*. No. 25.
- Glaser, B.G. & Strauss, A.L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. New York: Aldine de Gruyter.
- Glesne, C. & Peshkin, A. (1992). *Becoming Qualitative Researchers: An introduction*. New York: Longman.
- Golden-Biddle, K. & Locke, K.D. (1997). *Composing Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Gubrium, J.F. & Holstein, J.A. (1997). *The New Language of Qualitative Method*. New York: Oxford University Press.
- Holloway, I. (1997). *Basic Concepts for Qualitative Research*. Oxford: Blackwell Science.
- Hollway, W. & Jefferson, T. (2000). *Doing Qualitative Research Differently: Free Association, Narrative and The Interview Method*. London: Sage Publications.
- Holme, I.M. & Solvang, B.K. (1996). *Metodevalg og metodebruk*. Oslo: Tano.
- Holstein, J.A. & Gubrium, J.F. (1995). *The Active Interview*. Sage Publications. Thousand Oaks.
- Holter, H. & Kalleberg, R. (red.) (1996). *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hughes, J. & Månsson, S-A. (1988). *Kvalitativ sociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Jefremovas, V. (1995). *Qualitative Research Methods: An Annotated Bibliography*. Ottawa: IDRC.
- Johnson, J.C. (1990). *Selecting Ethnographic Informants*. California: Sage Publications.
- Josselson, R. & Lieblich, A. (eds.) (1995). *Interpreting Experience: The Narrative Study of Lives*. London: Sage Publications.

- Kelle, U. (ed.) (1995). *Computer-Aided Qualitative Data Analysis*. London: Sage Publications.
- King, G. et al. (1994). *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton: Princeton University Press.
- Kirk, J. & Miller, M.L. (1986). *Reliability and Validity in Qualitative Research*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Kvale, S. (1997). *InterView. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kvale, S. (1995). The Social Construction of Validity. *Qualitative Inquiry*, Vol. 1, No. 1.
- Kvale, S. (red.) (1989). *Issues of Validity in Qualitative Research*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, J. (1983). The Qualitative Research Interview. *Journal of Phenomenological Psychology*, No. 1.
- Lantz, A. (1993). *Intervjumetodik - Den professionellt genomförda intervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lofland, J. & Lofland, L.H. (1995). *Analyzing Social Settings: A Guide to Qualitative Observation and Analysis*. Belmont: Wadsworth.
- Marshall, C. & Rossman, G.B. (1999). *Designing Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Marshall, C. & Rossman, G.B. (1995). *Designing Qualitative Research*. London & New Delhi.
- Mason, J. (1996). *Qualitative Researching*. London: Sage Publications.
- Maxwell, J.A. (1996). *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Maykut, P. & Morehouse, R. (1994). *Beginning Qualitative Research*. London: The Falmer Press.
- Merriam, S.B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Miller, G. & Dingwall, R. (eds.) (1997). *Context and Method in Qualitative Research*. London: Sage Publications.
- Miller, S.I. & Fredericks, M. (1994). *Qualitative Research Methods: Social Epistemology and Practical Inquiry*. New York.
- Mishler, E.G. (1986). *Research Interviewing. Context and Narrative*. Cambridge: Harvard University Press.
- Moch, S.D. & Gates, M.F. (eds.) (2000). *The Researcher Experience in Qualitative Research*. London: Sage Publications.
- Morgan, D.L. (1997). *Focus Groups as Qualitative Research*. London: Sage Publications.
- Morse, J.M. (1999). Qualitative generalizability. *Qualitative Health Research*, Jan. 1999, Vol. 9 (internet).
- Morse, J.M. (ed.) (1994). *Critical Issues in Qualitative Research Methods*. London: Sage Publications.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological Research Methods*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Månsson, S-A. & Hughes, J.A. (1988). *Kvalitativ sociologi*. Lund.
- Neuman, W.L. (1997). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. Boston: Allyn and Bacon.
- Närvänen, A-L. (1999). *När kvalitative studier blir text*. Lund: Studentlitteratur.
- Näsman, E. & Eriksson, B.E. (1994). *Samhällsvetenskap och vardagserfarenhet: teori, praktik, etik*. Stockholm: Liber.
- Noblit, G.W. & Hare, R.D. (1988). *Meta-Ethnography: Syntesizing Qualitative Studies*. Sage Publications. Newbury Park.
- Patton, M.Q. (1984). *Qualitative Evaluation Methods*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Patton, M.Q. (1987). *How to use Qualitative Methods in Evaluation*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Polkingthorne, D.E. (1992). *Narrative knowing and the human sciences*. Albany: State University of New York Press.
- Potter, J. (1996). *Representing Reality: Discourse, rhetoric and Social Construction*. London: Sage Publications.
- Potter, W.J. (1996). *An Analysis of Thinking and Research About Qualitative Methods*. Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Punch, K.F. (1998). *Introduction to Social Research: Quantitative and Qualitative Approaches*. London: Sage Publications.
- Repstad, P. (1993). *Mellem nærhet og distance. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo.

- Richardson, L. (1990). *Writing Strategies. Reaching Diverse Audiences*. Newsbury Park.
- Richardson, J.T.E. (ed.) (1996). *Handbook of Qualitative Research Methods for Psychology and the Social Sciences*. Leichester: British Psychological Society.
- Riessman, C.K. (1993). *Narrative Analysis*. Sage Publications. Newbury Park.
- Robson, S. & Foster, A. (1989). *Qualitative Research in Action*. London: Edward Arnold.
- Sapsford, R. & Jupp, V. (eds.) (1996). *Data Collection and Analysis*. London: Sage Publications.
- Scheurich, J.J. (1997). *Research Methods in the Postmodern*. London: Falmer Press.
- Seale, C. (1999). *The Quality of Qualitative Research*. London: Sage Publications.
- Seale, C. (1999). Quality in Qualitative Research. *Qualitative Inquiry, Dec. 1999, Vol. 5 Issue 4* (internet).
- Seidman, I.E. (1991). *Interviewing as Qualitative Research*. New York: Teachers College Press.
- Silverman, D. (2000). *Doing Qualitative Research: A practical Handbook*. London: Sage Publications.
- Silverman, D. (ed.) (1997). *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*. London: Sage Publications.
- Silverman, D. (1993). *Interpreting Qualitative data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. London.
- Silverman, D. (1985). *Qualitative Methodology & Sociology. Describing The Social World*. Gower Publishing Ltd., Aldershot.
- Spradley, J.P. (1979). *The Ethnographic Interview*. Fort Worth: Harcourt Brace Jovanovich.
- Starrin, B. et al. (1991). *Från upptäckt till presentation: Om kvalitativ metod och teorigenerering på empirisk grund*. Lund: Studentlitteratur.
- Starrin, B. & Svensson, P-G. (red.) (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund.
- Strauss, A.L. (1987). *Qualitative Analysis for Social Scientists*. Cambridge.
- Strauss, A.L. & Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research - Grounded Theory Procedures and Techniques*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Sundberg, E. (1988). *Kvalitative undersökningars trovärdighet: Om rutiner vid granskning av undersökningsrapporter*. Lunds Universitet. Lund.
- Svensson, P-G. & Starrin, B. (red.) (1996). *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund.
- Taylor, S.J. & Bogdan, R. (1998). *Introduction to Qualitative Research Methods. The Search for Meanings*. New York: John Wiley & Sons.
- Tesch, R. (1990). *Qualitative Research: Analysis Types and Software Tools*. New York & London.
- Thagaard, T. (1997). *Systematik og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Uggla, H. (red.) (1994). *Varför kvalitativ forskning är nödvändig*. Örebro: Högskolan.
- Walker, R. (ed.) (1985). *Applied Qualitative Research*. Aldershot.
- Wallén, G. (1993). *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Weiss, R.S. (1994). *Learning from Strangers - The Art and Method of Qualitative Interview Studies*. New York: The Free Press.
- Weller, S.C. & Romney, A.K. (1988). *Systematic Data Collection*. Sage Publications. Newbury Park.
- Wolcott, H.F. (1994). *Transforming Qualitative Data - Description, Analysis and Interpretation*. California: Sage Publications.
- Wolcott, H.F. (1995). *The Art of Fieldwork*. London: AltaMira Press.
- Wolcott, H.F. (1990). *Writing up Qualitative Research*. Newbury Park, California.
- Yin, R.K. (1993). *Applications of Case Study Research*. Newbury Park: Sage Publications.
- Yin, R.K. (1989). *Case Study Research: Design and Methods*. Newbury Park: Sage Publications.